

19. januar 2004 | ”Hold afstand” sagde George Washington. Og så, 200 år senere:

Arrogante amerikanere og europæiske EUnukker - historien om de transatlantiske fjendebilleder

1. Det moralske kompas i stormvejret
2. ”Stay detached”
3. ”Den pinlige sandhed”
4. ”To Hell with Europe”
5. Ikke anti-amerikanisme alt sammen
6. Clinton ’tænkte som en europæer’
7. Den rå militære magt og de stærke følelser

Af Mads Fuglede og Niels Bjerre-Poulsen

1. Det moralske kompas

Optakten til krigen i Irak rystede gamle skeletter ud af skabet. På tværs af Atlanterhavet føg det med nedrigheder mellem dele af USA og dele af Europa. Således skrev den engelske forfatterinde Margaret Drabble i maj 2003 et indlæg i The Daily Telegraph:

”I loathe America, and what it has done to the rest of the world...My anti-Americanism has become almost uncontrollable...I can hardly bear to see the faces of Bush and Rumsfeld, or to watch their posturing body language, or to hear their self-satisfied platitudes...I detest Disneyfication, I detest Coca-Cola, I detest burgers, I detest sentimental and violent Hollywood movies that tell lies about history. I detest American imperialism, American infantilism, and American triumphalism about victories it didn’t even win...”

Fra amerikansk side blæste der en strid vind fra det yderste højre, der udstillede europæerne som: ”Cheese-eating-surrender-monkeys”, ”EU-nucs” og ”Euro-whimps”. Richard Perle, en af arkitekterne bag USA's krig i Irak, hævdede, at europæerne havde mistet deres ”moralske kompas”. Også mere moderate stemmer blandede sig i koret af Europa-skeptikere. I sin bog *Of Paradise & Power: America and Europe in the New World Order* sammenlignede den udenrigspolitiske kommentator Robert Kagan forholdet mellem Europa og USA med et billede fra en populær bog om samlivsproblemer mellem mænd og kvinder: *Amerikanerne er fra Mars og europæerne er fra Venus*. Kagan argumenterede for, at amerikansk magt, særligt af den militære art, i årtier havde beskyttet europæerne så godt, at de var endt med at tro, at magtanvendelse ikke længere kunne være en nødvendighed i international politik. De havde fået den opfattelse, at den europæiske model for fred efter Anden Verdenskrig – ikke mindst nationalstaternes frivillige afgivelse af magt til en fælles union – kunne bruges universelt og håndhæves uden brug af en militær trussel.

På baggrund af denne opfattelse havde de europæiske lande, ifølge Kagan, brugt deres penge på at udbygge den sociale velfærd i stedet for, som USA, at bruge dem på at sikre nødvendige militære magtmidler til at løse internationale konflikter. Med andre ord var europæerne under amerikansk beskyttelse blevet både forkælede og impotente, og de balancerede nu på kanten af at

blive betydningsløse i international politik. USA havde mistet tålmodigheden. En smertefuld skilsmisse var under opsejling.

Kagans bog var symptomatisk for de spændinger i forholdet mellem USA og dets allierede i Europa, som for alvor var sat ind, da George W. Bush blev amerikansk præsident og højlydt proklamerede et udenrigspolitisk kursskifte. Der er dog mildest talt ikke første gang, at sådanne spændinger præger forholdet. Europa og USA har – trods et overvejende nært og venskabeligt forhold – altid set til hinanden med en vis portion skepsis.

2. ”Stay detached”

Ind imellem skaber historiens gang en virkelighed, der får de gamle sår til at væske på ny. Det var tilfældet under Vietnamkrigen, i de sidste år af 1960’erne og første halvdel af 1970’erne, og det var atter tilfældet under Præsident Reagans militære oprustning i begyndelsen af 1980’erne. Debatten om krigen i Irak har atter bragt forholdet ind i en bølgedal. I den nuværende krise har europæere beskyldt amerikanerne for at være arrogante, egenrådige og krigeriske, mens amerikanerne har beskyldt europæerne for at være forkælede, principløse og konfliktsky.

I mere end 200 år har USA og Europa spejlet sig i hinanden for at definere, hvad de hver især ikke var. Det er ikke mærkeligt, at amerikanere, der var flygtet fra Europas snærende bånd – politiske, sociale, religiøse og økonomiske – satte en ære i at fjerne sig fra deres ophav. Europa blev opfattet som ondt og kynisk, gammeldags og træt, dekadent og korrump. USA skulle være det modsatte: uskyldigt og ungdommeligt, selvsikkert og optimistisk, moderne og fuld af muligheder for alle – uanset social stand eller religiøs tilknytning.

Den europæiske elite så ofte på den unge nation med dyb skepsis og fornemmede, at amerikaneren var i færd med at nedbryde respekten for kultur, tradition og sociale privilegier. Men store dele af Europas masser drømte amerikanske drømme, og således begyndte den massive udvandring til den nye nation. Nok vendte mange immigranter Europa ryggen, men ”Den gamle Verden” spillede stadigvæk en stor rolle i deres bevidsthed. De ville skabe et mønstersamfund, som kunne tjene som forbillede for dem, som var blevet tilbage. Men hvis USA skulle bevare sin uskyld, måtte landet, såvel kulturelt som politisk, holde sig på passende afstand af Europa. Nationens første præsident, George Washington, havde et vigtigt råd til sine efterfølgere: ”Stay detached” [”Bliv på afstand”]. Hans ord var møntet på forholdet til Europa.

Washington var ikke den eneste, der var overbevist om, at det ville ødelægge USA, hvis man knyttede for tætte bånd til Europa. Også Thomas Jefferson og forfatningsfaderen James Madison (USA's 3. og 4. præsidenter) advarede imod et udbrud af ”den europæiske syge” og gjorde sig til fortalere for, at man i USA ikke skulle bygge store byer efter europæisk forbillede, men derimod skulle søge at bo spredt. Storbyer ville skabe en frustreret pøbel uden handlekraft, og inden længe ville man opleve europæiske tilstande og gå i opløsning.

En udbredt national stolthed til trods, var amerikansk kulturliv op gennem 1800-tallet præget af et lurende mindreværds kompleks overfor Europa. Da USA blev en mere moden nation, genskabte man myten om sin egen nationale karakter i forestillingen om det civiliserede menneskes kamp for at tæmme vildniset – *the frontier* – ude vestpå. Således nedtonede man betydningen af de europæiske rødder. Amerikansk kultur var ikke en dårlig kopi af europæisk kultur, men derimod noget helt nyt, skabt af landskabet og dets udfordringer (herunder henregnedes også kontinentets oprindelige beboere). Denne myte blev et af de vigtigste elementer i den nationale selvforståelse. Ved at undsige den kulturelle arv fra Europa – eller i hvert fald dele af den – skabte amerikanerne deres egen identitet.

3. "Den pinlige sandhed"

Amerikanernes energi og optimisme vandt genklang hos millioner af europæere, der i de følgende århundreder brød op og begyndte en ny tilværelse på den anden side af Atlanten, men deres hang til moraliseren og selvgodhed irriterede også mange iagttagere. Det gør den stadigvæk. Når europæere udviklede deres egne negative forestillinger om amerikanerne, betonedede de oftest det vilde, det usofistikerede, det dobbeltmoraliske, det overfladiske og det materialistiske som typiske træk. Heller ikke her har meget forandret sig. Et af de mest yndede temaer i de danske mediers dækning af det amerikanske stof er netop påvisningen af dobbeltmoral. De færreste danskere løfter et øjenbryn, når TV2 eksempelvis præsenterer den amerikanske samfundskritiker Michael Moores tv-program "Den pinlige sandhed" som "social satire om Amerikas dobbeltmoral".

Under de reelle uoverensstemmelser, som med mellemrum bryder ud i forholdet mellem amerikanerne og europæerne, ligger der et latent modsætningsforhold mellem europæernes fiktive "Amerika" og amerikanernes fiktive "Europa". Begge har med mellemrum fungeret som nyttige skræmmebilleder i parternes hjemlige politiske kampe.

Allerede i 1830'erne brugte man i England begrebet "amerikanisering", med hvilket man søgte at beskrive USA's opfindsomhed og teknologiske landvindinger. I starten var man imponeret af den unge nations fremskridt, men med William Steads: *The Americanization of the World* fra 1901 blev tonen mere kritisk, og da det under 1. Verdenskrig gik op for Europa, at USA var blevet en kulturel og industriel stormagt, blev "amerikanisering" klart negativt ladet. Udviklingen i USA blev set som et forvarsel om det moderne massesamfund, som nok ville bringe nye materielle goder, men også ville true de europæiske nationalkulturer og måske skabe en økonomisk kolonisering. I Danmark tog vi aldrig rigtig udtrykket "amerikanisering" til os, men talte i stedet om "amerikanske tilstande", hvilket næsten altid signalerede samme frastødthed.

Siden 1920'erne har amerikansk kultur og livstil været hos europæerne i et sådant omfang, at man fra amerikansk side har kunnet drille europæerne med, at: "den eneste kultur, 320 millioner europæere har tilfælles, er amerikansk kultur". Europa blev lagt ned af jazz, symaskiner, telefoner, Mickey Mouse, Anders And, skrivemaskiner, elevatorer, støvsugere, tandpasta, kameraer, westerns, Charlie Chaplin, Buster Keaton, etc., og der har det ligget lige siden. Der var også en omfattende eksport den anden vej, men den var mindre synlig. Amerikanske intellektuelle drog til Paris og London på dannelsesrejser og bragte den europæiske finkultur med sig hjem, men Getrude Stein, Ezra Pound, Henry James og andre er ikke nær så synlige i amerikanernes bevidsthed, som Mickey Mouse er i europæernes.

Amerikanernes revolutionerende brug af de nye massemedier til at sprede deres livsstil og populærkultur til resten af verden vakte op gennem det 20. århundrede stor bekymring i Europas kulturelle eliter. "Pas på, Amerika har rabies," sagde Jean-Paul Sartre engang. "Vi må afskære os fra det land, ellers bliver vi også selv bidt og inficeret".

Som det fremmeste kapitalistiske land er "Amerika" også blevet et mere bekvemt fjendebillede end alle de komplicerede sociale og økonomiske processer, som tilsammen udgør globaliseringen. Ironisk nok er "Europa" (sammen med FN) for mange på den amerikanske højrefløj kommet til at symbolisere den selvsamme globalisering. I deres øjne er det især de europæiske lande, som presser på for at undergrave USA's nationale selvbestemmelse med internationale konventioner og institutioner.

4. "To Hell with Europe"

Mens populærkulturen og nye industriprodukter gjorde USA nærværende i Europa i 1920'erne og 1930'erne, var det politiske samarbejde over Atlanten på vågeblus. Konservative kræfter i USA havde held til at sabotere præsident Woodrow Wilsons ambitiøse planer om Folkeforbundet som garant for kollektiv sikkerhed. En dyb skuffelse over de øvrige stormagters rolle i efterspillet til 1. Verdenskrig var medvirkende til, at amerikanerne trak sig tilbage i frivillig isolation, fast besluttede på aldrig igen at blive trukket ind i en europæisk konflikt. Som Senator Thomas Schall fra Minnesota så rammende udtrykte det i 1935 i en debat om, hvorvidt USA skulle tilslutte sig den internationale domstol: "To Hell with Europe and the rest of those nations!"

Isolationismen fik styrke i et af de ældste amerikanske temaer, nemlig forestillingen om det gamle Europa som et døende system. For flertallet af amerikanere var den omstændighed, at det var nazisterne, der førte kniven, ikke i sig selv grund nok til at gå i krig, så længe det nordamerikanske kontinent ikke var truet direkte. Da japanernes angreb på Pearl Harbor 7. december 1941 bragte USA ind i Anden Verdenskrig, døde isolationismen, men ikke det ambivalente forhold til "Den gamle Verden". Mange – særligt republikanske politikere – yndede at fremhæve, at fremtidens mest vitale alliancepartnere og attraktive markeder var i Asien, ikke i Europa. Republikanerne havde imidlertid ikke noget politisk flertal. Amerikansk udenrigspolitik var styret af liberale demokrater, som havde draget den lære af 1930'ernes politiske og økonomiske krise, at USA ikke kunne lade Europa sejle i sin egen sø. Nu, hvor de tidligere europæiske stormagter var forarmede og sønderbombede, måtte USA som verdens førende økonomiske og militære magt påtage sig en ledende rolle i opbygningen af en ny international orden. Trods nogle protester fra den hjemlige højrefløj valgte den amerikanske regering en multilateral strategi - bl.a med oprettelsen af FN – som i store træk kom til at definere nationens udenrigspolitik i de følgende årtier.

Med udbruddet af den Kolde Krig blev båndene til de vesteuropæiske lande endnu tættere. Men med konfliktens afslutning er det atter blevet tydeligt, at amerikanerne og europæerne, trods et omfattende samarbejde i NATO og andre organisationer, ikke altid har sammenfaldende mål og interesser. Striden i Mellemøsten og holdningen til en række internationale konventioner er nogle af de områder, hvor forskellene har manifesteret sig tydeligst.

5. Ikke anti-amerikanisme alt sammen

Nogle meningsforskelle kan bedst forklares med parternes forskellige geopolitiske placering og muligheder, men betydningen af, hvem de politiske beslutningstagere på hver side af Atlanten er, og hvilke politiske prioriteter de har, spiller uden tvivl også en stor rolle. Enkeltpersoner synes særligt at have stor indflydelse på, hvorledes USA opfattes i Europa. Margaret Drabbles citat peger da også herpå. Er det egentlig USA eller George Bush og Donald Rumsfeld, hun hader? Måske eksisterer der en underliggende skepsis overfor amerikansk kultur, som kan udløses af specielle personligheder. Rumsfeld og Bush fuldender den håndfuld af amerikanere, der har vakt særlig modvilje i Europa – andre eksempler er Senator Joseph McCarthy, og præsidenterne Richard Nixon og Ronald Reagan.

Som det fremgår ovenfor, er der en række økonomiske og ideologiske faktorer, som har bidraget – og for nogles vedkommende stadig bidrager – til spændinger mellem USA og Europa. USA's enestående militære styrke og europæernes ønske om afgørende indflydelse på, hvordan den skal anvendes, er også væsentlige kilder til sådanne spændinger. USA bruger flere penge på sit militær end de næste 12-15 lande på listen over militærmagter tilsammen. Der er dog stadigvæk et

godt stykke vej fra spændinger og gensidig kritik til ”anti-amerikanisme” og ”anti-europæisme”. Hvad ligger der overhovedet i disse begreber, og hvilke formål tjener brugen af dem?

Det har været hævdet, at det er USA's udenrigspolitik, der fremprovokerer anti-amerikanismen. Den amerikanske regering ville ikke underskrive Kyoto-aftalen, og den ikke alene afviste, men modarbejdede direkte etableringen af Den Internationale Krigsforbryderdomstol. Aktionerne i Afghanistan og Irak sendte millioner af europæere på gaden i anti-krigsdemonstrationer.

Disse protester handlede ikke om USA som sådan, men var rettet mod den politik, som den siddende administration i USA står for. Det kan ikke være anti-amerikanisme alt sammen. På den anden side er det tankevækkende, at der ikke har været nævneværdige demonstrationer imod Talibanstyret i Afghanistan, Milosevic' hærgen på Balkan eller Saddam Husseins ditto i Irak. Problemerne i disse områder blev først genstand for offentlige demonstrationer, da USA involverede sig i konflikterne. Det bestyrker til dels opfattelsen af, at der udover den konkrete kritik af amerikansk udenrigspolitik også findes en latent anti-amerikanisme i nogle politiske kredse i Europa. Beskyldninger om ”anti-amerikanisme” er dog også blevet en bekvem måde, hvorpå man i nogle politiske kredse affejer kritik uden at forholde sig til konkrete argumenter. Det gælder både i den europæiske debat og i den interne debat i USA.

6. Clinton ”tænkte som en europæer”

På begge sider af Atlanten spiller ens politiske ståsted en vigtig rolle for, hvor kritisk man er overfor modparten. Mens USA-kritiske holdninger i Europa som regel er mest udbredte på den politiske venstrefløj, så er de anti-europæiske holdninger i USA klart mest udtalte på den politiske højrefløj. Det er vigtigt at holde sig for øje, at de motiver og egenskaber, som amerikanske konservative tillægger europæerne, stort set er identiske med dem, de tillægger den hjemlige liberale opposition. Således var det (endnu) et anklagepunkt mod den tidligere præsident Bill Clinton, at han ”tænkte som en europæer”.

Særligt i Europa spiller geografisk placering også en stor rolle for holdningen til USA. I maj 2002 blev George Bush modtaget af vrede demonstranter i Berlin, hvorimod han i november fik varme modtagelser i Bukarest og Vilnius. Det, som Rumsfeld kaldte ”det gamle Europa” (med Danmark som en markant undtagelse) var betydelig mere kritisk end ”det nye Europa” – måske fordi den sikkerhed, USA repræsenterer, er vigtigere, jo længere man kommer mod øst i Europa.

Holdningen til USA og amerikansk politik er ofte en uhyre effektiv katalysator, ikke blot for udenrigspolitiske diskussioner, men også for interne kulturelle stridigheder i de europæiske lande. Oftest behøver de ikke næring fra konkrete amerikanske tiltag. Her er det ”Amerika” som begreb, eller måske snarere fiktion, der ansporer. ”Anti-amerikanismen” begrundes med vidt forskellige – nogle gange uforenelige – træk, som hævdes at karakterisere USA. For nogle er landet arnestedet for religiøs fanatisme. For andre er det selve symbolet på Vestens ugudelige materialisme. Nogle ser amerikansk kultur som gennemsyret af individualisme, mens andre ser den som et orgie af konformitet. USA er så stort og forskelligartet, at man uden større besvær kan gøre det til eksponent for næsten hvad som helst og finde empirisk belæg for det.

Den samme situation gør sig til dels gældende for ”Europa”. Også det er i politisk forstand en bøjelig størrelse, som efter behag kan tillægges vidt forskellige egenskaber. Derfor kunne tre konservative amerikanske klummeskrivere sidste år postulere, at anti-semitisme var en gammel dårlig vane, som europæerne åbenbart var ude af stand til at skille sig af med. Det empiriske belæg fandt de alle i den samme italienske bladtegning. Der er dog især en omstændighed, som gør, at

”anti-amerikanisme” og ”anti-europæisme” aldrig har den samme intensitet: forskellen i reel politisk og militær magt.

7. Den rå militære magt og de stærke følelser

Når USA mange steder i verden vækker så stærke følelser – positive såvel som negative – så er det selvsagt, fordi det har magt til at ændre tingenes tilstand. Nogle harmes over, at USA ikke blander sig nok, og dermed ikke lever op til sit ansvar som verdens eneste supermagt. Andre harmes tværtimod over, at USA blander sig overalt.

Her er vi tilbage ved Robert Kagans kritik af Europa. Han mener, at europæerne stikker sig selv blå i øjnene, når de tror, at de uden drastiske forøgelser af militærbudgetterne kan få status som USA's ligeværdige partnere, blot fordi de mener at forstå verden bedre end amerikanerne. Alt andet end ligeværdighed opfatter de som et udtryk for amerikansk arrogance. Til det er der at sige, at de europæiske lande givetvis har undervurderet den politiske betydning af rå militær magt, men at Kagan og beslutningstagerne i Washington at dømme efter de hidtidige erfaringer i Afghanistan og Irak til gengæld har overvurderet den. Måske er begivenhederne i de to konflikter ved at bane vejen for en amerikansk erkendelse af, at amerikanerne har ligeså meget brug for os – ikke mindst som samarbejdspartnere i FN og NATO – som vi har brug for dem.

Mads Fuglede (f. 1971) Underviser i amerikanske samfundsforhold ved Brandbjerg Højskole. **Niels Bjerre-Poulsen** (cand.mag. og ph.d.) er lektor ved Institut for Engelsk på Handelshøjskolen i København. I 2002 udgav han: "Right Face; Organizing the Conservative Movement, 1945-65" (Copenhagen: Museum Tusulanum Press/University of Copenhagen, 2002): - og tidligere har han bl.a. skrevet "USA: Historie og Identitet" (Copenhagen: Gads Forlag, 2000). Til Den Store Danske Encyclopædi har han bidraget med mere end 100 artikler om USA's historie.